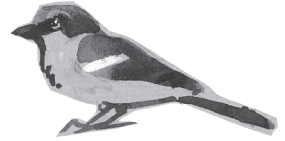

Koos Meinderts

Naar het noorden

Met illustraties van
Annette Fienieg

δ

Midden in de nacht

Net toen ik dacht: ik heb het me verbeeld, hoorde ik het weer, een langgerekte dierlijke schreeuw, als het kermen van een gewonde hond.

Mijn broertje in het bed naast me had niets gehoord.

Het verbaasde me niks. Kleine Kees werd nergens wakker van.

Al liet je vlak naast zijn gezicht een zak knickers op een zinken bord neerkletteren dan nog sliep hij door.

Het schreeuwen deed me denken aan het nachtelijke gillen van de gekken achter de muur van de psychiatrische kliniek Rozenhove.

Maar daar kon het onmogelijk vandaan komen.

Rozenhove was twee jaar geleden ontruimd.

De gekken moesten plaatsmaken voor soldaten.

Ik vond het niet erg dat ze moesten verhuizen. Er stond dan wel een hoge muur om de kliniek, en er liep een sloot langs, maar als een gek goed kwaad was, klom hij zonder moeite over de muur, liep hij desnoods over het water naar de overkant en voor je het wist, stond hij naast je bed met een mes, klaar om je keel door te snijden.

‘Je hebt te veel fantasie,’ zei mijn moeder.

Het was een zondag in mei toen ze werden opgehaald.

Het fluitenkruid langs de sloot stond in volle bloei, alsof het plaatselijk had gesneeuwd. Ik stond met mijn vader en moeder, Kleine Kees en mijn zus Nel bij de poort achter ons huis te kijken naar de gekken die in stadsbussen over de zandweg werden afgevoerd.

De burens stonden er ook. Ieder met hun eigen gezin bij hun eigen poort. *Buiten dienst* stond er op de bussen.

‘Waarom bonken ze op de ramen?’ wilde Kleine Kees weten,

en ik vroeg waar de gekken naartoe werden gebracht.

‘Naar familie?’

‘Wil je dat niet meer zeggen, Jaap,’ zei mijn moeder. ‘Ze zijn niet gek, ze zijn ziek.’

We wachtten tot de bussen uit het zicht waren verdwenen en het opgewaarde stof – het had al dagen achtereen niet geregend – was neergedaald en toen ging iedereen weer naar binnen, op mijn moeder na. Ze liep naar de waslijn, een houten stellage, die mijn vader voor haar had gemaakt op het landje achter ons huis. Mijn broertje liep achter haar aan. Hij ging mijn moeder helpen met knijpers aangeven. Ze hing het wasgoed op, waarna Kleine Kees zich verstopte achter de lakens die zachtjes op de wind heen en weer wiegden.

Ik trok de dekens hoog over me heen en vouwde me zo klein mogelijk op. Op het hoge zingen van de wind in de draden van de telegraafpalen na was het angstig stil.

Het lukte niet meteen weer in slaap te komen en dus begon ik met het op alfabet opnoemen van lekkere dingen. Dat deed ik wel vaker als ik ’s nachts wakker lag. De ene keer noemde ik dieren op, de andere keer namen van kinderen bij mij in de klas of uit de buurt. Nu dus lekkere dingen: A aardbeien, B bloemkool, C chocolademelk. Bloemkool, zei ik bloemkool? Is dat lekker?

Ik had een pesthekel aan bloemkool, maar nu zou ik er een moord voor doen. Zelfs voor die van mijn oma, die de kool altijd te lang op het vuur liet staan en de stuk gekookte roosjes opschepte op je bord met een kwak maïzenapap erop, of je dat nu wilde of niet. Ik wilde weer doorgaan met mijn lekkere-dingen-alfabet toen er opnieuw werd geschreeuwd. Zelfs Kleine Kees leek het gehoord te hebben. Hij draaide zich om, kreunde en sliep weer verder. Het schreeuwen kwam van beneden, uit de voorkamer, waar mijn ouders sliepen.

Ze zouden mijn vader toch niet komen ophalen, zoals met buurman De Vries aan het begin van de straat was gebeurd? Twee soldaten hadden onlangs midden in de nacht de voordeur van zijn huis ingetrapt en hem meegenomen.

Hij kreeg niet eens tijd zich fatsoenlijk aan te kleden, op blote voeten en alleen gekleed in een katoenen borstrok en lange onderbroek werd hij met de handen omhoog een auto ingeduwd.

Ik had het jammer genoeg niet zelf gezien, ik kreeg het te horen van Hans die in het huis tegenover De Vries woonde.

‘Lachen, zijn gulp stond een eindje open, je kon zijn pik zien.’

Ik sloeg de dekens van me af en liet me uit bed glijden.

Het zeil voelde koud aan mijn voeten. Op de tast vond ik mijn trui en sokken. Ik trok ze aan en liep in het donker de slaapkamer uit. Ik sloot de deur achter me en liep op mijn tenen naar de trap.

Het was nergens voor nodig zo stil te doen, het schreeuwen overstemde alle andere geluiden. Wat was er toch aan de hand?

Halverwege de trap stuitte ik op Nel.

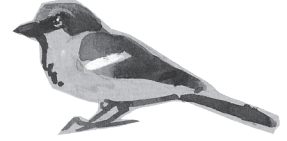
Ze zat met haar knieën hoog opgetrokken tegen de trapleuning.

‘Het is begonnen,’ zei ze.

Ik ging naast haar zitten.

‘Wat is er begonnen?’

‘De weeën,’ zei Nel. ‘Ik hoop toch zo dat we een zusje krijgen.’

Een tweeminutenzusje

We kregen een zusje, een naamloos zusje zonder gezicht. Nou niet het zusje waarop Nel had gehoopt. Het had maar een paar minuten geleefd. Had mijn moeder het voorvoeld en had ze daarom zo moeten schreeuwen?

Ze lag in het schuurtje in een schoenendoos van mijn vader. Zwarte herenschoenen, merk Bata, maat 45. Ze kreeg geen kist. ‘We hebben het hout hard nodig voor de kachel,’ zei mijn vader. Hij zou haar straks naar het kerkhof brengen.

Wij mochten niet mee en we mochten haar ook niet zien.

Ik vroeg me af waar op het kerkhof ze werd begraven.

Bij de kindergraven, naast Lowietje Prins?

Lowietje zat bij mij in de klas op de kleuterschool. Hij had een waterhoofd, hilde veel en plaste regelmatig in zijn broek.

Om het overtollige water in zijn hoofd af te voeren?

Op een dag bleef het stoeltje van Lowietje leeg. Hij lag op sterven. Ik was naar zijn huis gegaan en had aangebeld.

Zijn moeder deed open.

‘Wat lief van je, Jaap,’ zei ze en ze ging me voor naar de kamer waar Lowietje lag, zijn ronde waterhoofd lag als een volle maan op zijn kussen.

Ik kwam niet voor Lowietje, ik kwam uit nieuwsgierigheid.

Een poosje zat ik bij zijn bed, toen kwam zijn moeder me halen.

Lowietje had de hele tijd dat ik er zat geslapen en nauwelijks bewogen. ‘Dag Lowietje,’ zei ik.

‘Hij wordt niet meer wakker, Jaap,’ zei zijn moeder.

Bij het weggaan gaf ze me een appel voor onderweg en ze streek me door mijn haar. De appel heb ik weggegooid.

Ik vertrouwde het niet. Je krijgt niet zomaar een waterhoofd.

Diezelfde week was Lowietje gestorven. Ik was weleens naar zijn graf wezen kijken. *Ter nagedachtenis van Louis*, stond er in strenge letters op zijn zerk. Hij deelde zijn graf met zijn broertje, dat vier jaar voor hem was overleden en net als hij Louis heette. De broertjes Louis waren gedoopt en hadden het sacrament der zieken ontvangen. Mijn zusje had dat niet.

Zij zou achter de heg worden begraven, vreesde ik. In ongewijde grond, tussen de zondaars. Mijn zusje, een zondaar. Wat kon ze in die paar minuten dat ze er was nu voor zonden hebben begaan? En kwam ze nu niet in de hemel?

‘Daar gaan wij niet over,’ zei mijn oma, die bij ons ingetrokken was en voor ons zorgde zolang onze moeder het bed moest houden.

Mijn vader trok zijn jas aan. Nel en ik zagen hem het schuurtje ingaan en er even later met ons schoenendooszusje weer uitkomen. Mijn oma sloeg een kruis.

‘Het is goed,’ zei ze. ‘Het is goed.’

Eerder had ik haar tegen mijn vader horen zeggen dat het arme kind toch geen enkele kans had gehad.

‘Er is haar een hoop ellende bespaard gebleven, Kees,’ zei ze.

‘Helena is vel over been. Die krijgt geen druppel melk uit haar borst.’

Helena zo heette mijn moeder, Nel was naar haar genoemd.

Naar wie zou ons zusje zijn genoemd als ze was blijven leven?

Wiesje zou een mooie naam zijn voor ons tweeminutenzusje.

Wiesje klinkt als een zuchtje wind. Nauwelijks merkbaar.

Mijn vader droeg de schoenendoos zoals je een baby draagt, op zijn arm. Hij keek op naar ons, haalde machteloos zijn schouders op en liep de poort uit.

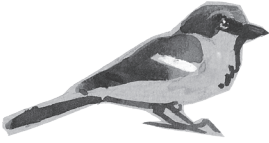
Dag Wiesje.

Een uur later was mijn vader weer terug. Zonder doos.

Oma vroeg of het allemaal was gelukt. ‘Het zal anders niet makkelijk zijn geweest, Kees. Was de grond niet stijf bevroren?’

Mijn vader gaf geen antwoord. Hij liep langs haar heen naar mijn moeder. Ik hoorde hem door de dichte deur heen huilen.

Mijn vader hilde nooit.

3

Erwtensoep

Het duurde lang voor we de stad achter ons hadden gelaten, en we waren niet de enigen die erop uit waren gestuurd voor eten. We liepen achter een oude vrouw die een handkar voortduwde en een paar meter daar weer voor liep een lange slungel naast een krakkemikkige fiets. Alle goeie fietsen waren inmiddels in beslag genomen door de soldaten.

Nel duwde de kinderwagen voort waarin Wiesje had moeten liggen. Nu zat Kleine Kees erin, op het tafelzilver dat mijn vader had geërfd van zijn ouders. Het geborduurd tafelkleed van mijn oma hadden we ook meegekregen, en het tweepersoonslaken en sloop van Egyptisch katoen, het huwelijkscadeau van mijn ouders.

Ik was benieuwd hoeveel eten we ervoor zouden krijgen.

‘Jullie laten je niet afschepen,’ waarschuwde oma. ‘Denk erom!’

Ik liep naast de wandelwagen. Ik had de kap omhoog gedaan en

Nel had een jutezak om Kleine Kees geslagen, tegen de kou.

Ik had liever gehad dat mijn vader op etensjacht was gegaan, maar mijn vader had het druk met andere dingen, welke wist ik

niet, en bovendien was mijn oma ervan overtuigd dat drie hongerige kinderen meer medelijden opriepen dan een man van in de veertig, en dus meer aardappelen opleverden.

Ik wist het zo net nog niet. Zo bijzonder waren wij niet, iedereen had honger en wij waren maar met zijn drietjes.

Er waren genoeg gezinnen met acht of negen of nog meer kinderen, zoals dat van schoenmaker Van Dijk. Die had er tien, of eigenlijk twaalf. Een paar dagen geleden waren er twee gestorven, op dezelfde dag, binnen het uur.

Werk had Van Dijk bijna niet meer. Niemand had geld om zijn schoenen te verzolen. En soldaten hielp hij niet. ‘Ik heb het

veel te druk,' zei hij als er een soldaat met een gat in zijn laars bij hem aanklopte.

Volgens mijn oma is er maar één beroep waarmee je altijd je geld kunt verdienen. Doodgraver.

En kapper, ook na je dood groeit je haar gewoon door.

Ik had het al koud, maar nu we de stad uit waren kreeg ik het nog kouder. Hier geen huizen om ons te beschermen tegen de oostenwind die van over de bevroren weilanden rechtstreeks uit Rusland leek te komen.

Ik hield met één hand de kinderwagen vast.

'Doe eens niet, Jaap,' zei Nel.

'Ik ben moe,' zei ik.

'Ik niet soms,' zei Nel.

'Laten we een liedje zingen,' stelde ze na een poosje voor.

Ik mocht kiezen wat.

Ik keek naar Kleine Kees die in de kinderwagen van Wiesje lag te slapen.

'Hoe leit dit kindeke,' zei ik. 'Goed?'

Ik had het onlangs nog geoefend met de klas, op de laatste dag voor de kerstvakantie. Het klonk prachtig. Meester Vogelzang, onze muziekleraar – zo heette hij echt – had tranen in zijn ogen.

'Begin maar,' zei Nel en even later zongen we samen tegen de wind in:

*Hoe leit dit kindeke hier in de kou
Ziet eens hoe alle zijn ledemens beven.
Ziet eens hoe dat het weent en krijt van rouw!
Na, na, na, na, na, na, kindeke teer,
Ei zwijg toch stil, sus, sus! En krijt niet meer.*

Na het tweede couplet haakte Nel af – de rest van de tekst kende ze niet – en zong ik het lied verder alleen.

*En gij, o engeltjes, komt ook hier bij
Zingt een motetteke voor uwen koning*

*Wilt hem vermaken met uw melodij.
Na, na, na, na, na, na, kindeke teer,
Ei zwijg toch stil, sus, sus! En krijt niet meer.*

‘Mooi,’ zei Nel. Ik vroeg haar of ze wilde weten wat Hans laatst had gezongen.

‘Hans wie?’

‘Hans van voor in de straat, tegenover De Vries, je weet wel, die laatst is opgepakt.’

‘O die Hans, vervelend ventje.’

‘Ei zwijg toch stil, sus, sus! En schijt niet meer,’ dat zong-ie.

‘Wat ik zei,’ zei Nel. ‘Vervelend ventje. Niet naar luisteren.’

We kwamen aan bij de eerste boerderij. De lange slungel met de krakkemikkige fiets was ons voor geweest. Op de bagagedrager hield hij een zak aardappelen vast.

‘Wat heb je ervoor betaald?’ vroeg Nel.

De jongen gaf geen antwoord, hij wurmde zich langs ons en haastte zich door het hek. De boer die hem had geholpen stond met zijn armen over elkaar in de deuropening.

‘En wat hebben jullie te bieden?’

Ik tilde Kleine Kees uit de wandelwagen en zette hem op de grond, naast het hek.

Hij sliep nog half en stond te tolleren op zijn benen.

‘Hou je vast aan het hek, Kees,’ zei ik, terwijl Nel het tafelzilver liet zien.

‘Ik zie het al,’ zei de boer. ‘Nepzilver. Doe maar weg. Wat heb je nog meer in die kar?’

Nel haalde het tafelkleed tevoorschijn.

‘Met de hand geborduurd,’ zei ze.

De boer had geen belangstelling, ook niet voor het tweepersoonslaken van Egyptisch katoen. Hij woonde alleen, zei hij. Met zijn ouwe vader. Maar die was de weg kwijt.

Ik begon onderhand benieuwd te worden wat de jongen hem voor de zak aardappelen had betaald. Goud of zo?

De boer ging met zijn benen een eindje uit elkaar voor Nel staan. Hij duwde met zijn wijsvinger haar kin omhoog.

‘Hoe oud ben jij?’ vroeg hij.

Ik zag aan haar ogen dat ze bang was.

‘Waarom wilt u dat weten?’ vroeg ze.

‘Ik zou jou goed kunnen gebruiken.’

Nel vroeg niet waarvoor. Ze deed een stap achteruit.

Ik trok haar aan haar arm.

‘We gaan,’ zei ik.

Ik had zin om terug naar huis te gaan, maar toen ik het gezicht van mijn oma voor me zag, zei ik: ‘We geven niet op, Nel.

We hebben dat hele eind niet voor niks gelopen.’

Bij de volgende boerderij wilden ze onze spullen niet eens zien.

De boerin wees op Kleine Kees, op zijn opgezette buik.

‘Honger?’ zei ze. ‘Hij?’

Meer geluk hadden we bij een tuinderij. *Eben-Haëzer* stond er boven de deur van het woonhuis.

Een grote vrouw in een geruit schort nodigde ons uit binnen te komen, in de keuken bij de kachel, waarop een grote pan erwtensoep stond te pruttelen, genoeg voor een heel weeshuis.

De geur van de soep deed pijn in mijn buik, zo lekker rook het.

Zou ik een bord soep durven vragen?

Al kregen we maar één bordje, met drie lepels. Het leek alsof de vrouw mijn gedachten had geraden. Ze gaf ons alle drie een portie erwtensoep. In een kom.

‘Dan kunnen jullie meteen jullie handen warmen.’

Kleine Kees kon niet wachten met eten. Hij stak zijn lepel in de soep en wilde hem in zijn mond steken. Nel stootte hem aan, waardoor hij wat erwtensoep op het tafelzeil morste.

‘Eerst bidden, Kees,’ zei ze. ‘Een varken knort nog.’

Ze sloeg een kruis en bad: ‘In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen.’

De tuindersvrouw vouwde ook haar handen, maar maakte geen kruisteken. Toen we het Onzevader hadden gebeden, likte Kleine Kees eerst de gemorste soep op van het zeil en toen vielen we aan.

De soep smaakte heerlijk en leek niet op de soep die we de laatste tijd thuis aten, waterige soepjes getrokken van